

cunt, solum ex his inferioribus concludendo (*ἀναλογώς*) et imperfecte Deum a nobis cognosci posse (1).

Iam vero qui hanc statuunt humanae cognitionis theoriā, ii profecto Dei cognitionem docent esse acquisitam; si quando ergo eam dicunt humanae naturae insitam et congenitam, non illo sensu intelligi possunt, quem verba primo aspectu praeserferre videntur, et quem non pauci recentiores inde a saeculo XVII labente iis adtribuerunt.

2º Sane ex contextibus, in quibus illae locutiones occurunt, vel saltem ex collatione doctrinae auctorum aliis in locis expressae apparet, ideo dici cognitionem insitam et cum natura rationali consertam, quia existentia Dei ad eas veritates pertinet, quas humana ratio, quando intellectus iam ideis ad expeditum exercitium necessariis informatus est, ex facili et omnibus obvia consideratione rerum lumine sibi insito et vi congenita assequitur, quin vel specialis et scientifica animi cultura vel reflexa ac difficiliora rationes vel extrinsecus accedens de hac veritate sive institutione humana sive revelatio divina praerequirantur. Ex hoc ipso deinde, quod haec notitia Dei existentis ratione obvia est ex iis solis, quae omnibus hominibus naturaliter praesto sunt, illa est universalis et communis omnibus, qui naturam rationis non perverterunt, qui non sunt vani naturā (*ματαιοὶ φυσεῖ*), ut dicitur Sap. XIII. 1. Ex duplice itaque ratione merito dicitur a Patribus notio insita (*ἐμφύτως*); tum quod ex ipsa rationali natura usu facultatum omnibus connaturali efflorescit, et ita est intima naturae, quae ad Dei cognitionem facta est (2), tum quod non est restricta ad personas singularibus donis distinctas sed extensa ad

(1) Hanc PP. doctrinam paucis s. Thomas complexus est 1. q. 88. a. 3; pluribus declaravit in Boëth. de Trin. in prooem. q. 1. aa. 2. 3. et ib. lect. II. q. 2. a. 3.

(2) « Cognitio existendi Deum dicitur omnibus naturaliter inserta, quia omnibus naturaliter insertum est aliquid, unde potest perveniri ad cognoscendum Deum esse » S. Th. de Verit. q. 10. a. 12. ad 1. « Dei cognitio nobis dicitur innata esse, in quantum per principia nobis innata de facili percipere possumus Deum esse » Id. in Boëth. de Trin. prooem. q. 1. a. 3. ad 6.

naturam communem generis humani (1), quemadmodum s. Iacobus I. 21. verbum revelatum dixit insitum verbum (*λόγον ἐμφύτον*) non quidem generi humano sed Christianis.

Nunc facile assequemur verum sensum testimoniorum, ex quibus recentiores superius citati ideam Dei congenitam vindicare studuerunt velut ex communi Patrum doctrina.

a) Nihil omnino aliud quam universalitatem conscientiae Dei existentis quae non litteris et philosophiae nec positivae institutioni sed iis solum facultatibus debeatur, quae animae naturaliter insunt, praedicat Tertullianus in locis omnibus, qui ab adversariis solent proferri, ut probent Dei ideam animae concretam doceri. Arripunt verba, quibus dicitur « conscientia Dei a primordio dos animae », ac si diceretur anima Dei conscientia a primordio suae existentiae, cum Tertullianus iis ipsis locis indicet et alibi disertissime doceat, *a primordio rerum non aliud esse modum nostrae naturalis cognitionis Dei quam per ascensionem « ex sensibilius ad invisibilia, » « ex factitamentis ad factorem »*. Haec Tertulliani doctrina manifesta est cuivis legenti in contextu testimonia obiici solita, de testimon. animae cc. 1.2.5.6; contr. Marc. I. cc. 10. 11; Apolog. c. 17; de anima cc. 2. 20. coll. 18; ad Scapulam c. 2. Summa omnium potest revocari ad hanc sententiam: « Deus numquam ignotus, ideo nec incertus. Siquidem a primordio rerum conditor earum cum ipsis pariter compertus est, *ipsis ad hoc prolatis ut Deus cognosceretur.....* Vide an noverint, quem omnia nosse testantur; nec hoc ullis Mosis libris debent: ante anima quam prophetia; animae enim a primordio conscientia Dei dos est, eadem nec alia in Aegyptiis et in Syris et in Ponticis.... Habet Deus testimonia totum hoc, quod sumus et in quo sumus » contr. Marc. I. 10.

Ex Cypriani libro de idolor. vanit. p. 227. ed. Baluzii, et Lactantii instit. I. III. c. 1. nihil extundes pro adversariorum opinione, nisi quod ibi legitur sicut apud Tertullianum, etiam gentibus ratione naturali utentibus verum Deum non

(1) Hinc apud Basiliūm contr. Eunomium 1. I. n. 5. T. I. p. 214. correlata sunt ἐννοτα φυσικη̄ et ἐννοιαι παντων κοινη̄.

esse ignotum; « haec summa delicti est nolle agnoscere, quem ignorare non possint. » Minutius Felix vero, in Octav. c. 17. 18. 32. huius universalis persuasionis, quam iisdem verbis ac illi attestatur, etiam originem declarat: « in operibus enim eius et in mundi omnibus motibus virtutem eius semper praesentem aspicimus. »

b) Alii ex Patribus qui abruptis ex textu et contextu nonnullis locutionibus cognitionis concreatae testes citantur, docent tantummodo, rationem velut semen sapientiae nobis esse congenitam, per quam constituitur imago Dei, cuius natura est, ut sit facta ad veritatis, et primo (non exsecutione sed fine) ad veritatis primae cognitionem. De hac congenita vi rationis, secundum quam naturalis imago Dei est, et verbum seminale (*λογος σπερματικος*) appellatur, satis in superioribus diximus.

c) Abusu intolerabili viri eruditii iidem ad confirmationem cognitionis concreatae afferunt Patrum quorundam sententias, ex quibus in contextu spectatis manifesto oppositum demonstratur. Sic Gregorius Naz. or. 28. al. 34. n. 6. 16. ex « insita lege naturae »; Athanasius contr. gent. n. 33. et Gregorius Nyss. or. 6. de beatitud. T. I. p. 815. ex eo, quod animae intimum et consubstantiatum est (*κατουσιωθεν*), cognitionem Dei repetuisse, atque adeo congenitam docuisse feruntur. At vero Gregorii Nazianzeni contextum consideranti supra a nobis descriptum, non potest esse dubium, quid « lege naturae insita » sibi velit; nihil scilicet ea est aliud quam ratio ipsa humana, quatenus secundum principium causalitatis ex intellectis effectibus concludendo pervenit ad cognitionem Dei creatoris (1).

Athanasius vero et Gregorius Nyssenus et cum illis Basilius hom. *attende tibi* n. 7. T. II. p. 23. ed. Maur.; Augustinus Confess. VII. c. 10; Gregorius M. in Ezech. I. II. hom. 5. n. 8. 9. aliique docent diserta oratione, posse animam ex consideratione sui ipsius suarumque perfectionum

(1) Φυσικος νομος δια των δρωμενων και τεταγμενων των αρχηγων τουτων συλλογιζομενος... ο λογος μη ανελκυμενος το ανεγγιμονευτον και ακυβερνητον αγει δια τουτων προς τα ινπερ ταυτα... οιτως ο εκ Θεου λογος και πασι συμφυτος και πρωτος εν ημιν νομος επι Θεον ημας ανηγαγεν εκ των δρωμενων.

intelligere existentiam et perfectiones Dei; unde anima ipsa sibi est medium obiectivum cognitionis Dei (1). Ideo ait Athanasius n. 33. 34, animam quatenus se ex suis operationibus substantiam spiritualem cognoscit, « sibi ipsi esse viam ad notionem et cogitationem Dei, atque ita ex se ipsa accipere cognitionem Dei Verbi » (Dei Verbi absolute spectati accipit ex se cognitionem, Dei Verbi spectati personaliter accipit ex se cognitionem analogicam supposita revelatione). Gregorii Nyss. I. c. doctrina haec est: Deus in se suaque natura est humanae rationi immensurabilis et incomprehensibilis; sunt tamen opera Dei, ex quibus Deum possumus cognoscere. Ideo Dei opera sunt nobis mensura cognitionis Dei; inter haec autem eminent ipsa anima spiritualis, praesertim si a sorde peccati se purgaverit. Unde « mensura tibi comprehensibilis cognitionis Dei in te est, cum, qui creavit te, tantum bonum naturae tuae essentialie indiderit, bonorum enim suae naturae imitamenta tuo plasmati Deus insculpsit (2)... Ita est beatus mundo corde, quia propriam intuens munditiem in imagine videt archetypum. » Quisque videt, Patres de concreato medio cognitionis non autem de concreata cognitione sermonem habere.

d) Animadvertisendum praeterea est, multos adferri tum a Thomassino tum a Staudenmair SS. PP. textus ad probandam divinitus impressam animae notitiam Dei, in quibus de habitu cognitionis supernaturalis et de fide infusa unice sermo est.

e) Postremo in considerationem veniunt Patres illi, qui Dei notionem totidem verbis insitam, insertam animo omnium hominum ac naturalem esse dicunt, quos citavimus p. 96. sq. Atqui inspectis locis illis omnibus omnino constabit, eum esse sensum, quem initio proposuimus et hucusque decla-

(1) Non alia est s. Thomae doctrina e. g. de Verit. q. 10. a. 7. Θ. ubi ait, animam « se ipsam considerare, ut est imago Dei, ut sic eius consideratio non sistat in se, sed procedat usque ad Deum. »

(2) Το γαρ σοι χωρητον της του Θεου κατανοησεως μετρον εν σοι εστιν, οντως του πλασαντος σε το τοιουτον αγαθον ενθυς τη φυσει κατουσιωσαντος. των. γαρ της ιδιας φυσεως αγαθων ο Θεος ενετυπωσε τη ση κατασκευη τα μημηματα.

ravimus. Videlicet α) cognitio iis epithetis non opponitur cognitioni acquisitae simpliciter; imo β) diserte vel aequipollenter indicatur, eam esse acquisitam ex praecognitione creaturarum; γ) opponitur vero cognitioni vel exultae per reflexas meditationes et scientificas demonstrationes, vel elevatae per revelationem; δ) collata tandem PP. doctrina de modo, quo humana ratio naturaliter cognitione Dei informatur, aliis in locis diserte proposita, opinio de concreata Dei notitia Patribus adscribi non potest, quin secum ipsis manifeste committantur. Huiusmodi ergo locutionibus alius sensus non subest, nisi quod Dei cognitio saltem confusa docetur sponte oboriri ex consideratione obvia ac communi omnibus, qui expeditum habent usum rationis, quam doctrinam iam in ipsis Scripturis indicari superius th. V. n. 3. demonstratum est.

CAPUT III.

DE SUPERNATURALI MANIFESTATIONE DEI EXISTENTIS

THESIS VIII.

De manifestatione in factis supernaturalibus, quatenus ex eis Deus ratione intelligibilis est.

« Praeter manifestationem Dei in operibus naturae alia est factis supernaturalibus comprehensa. Supernaturalium enim factorum complexus ut aspectabilis ordo historicus et novum quoddam universum, Dei existentiam et perfectiones multiplices splendidissime manifestat, quatenus imprimis ratio ipsa et factorum existentiam et eorundem cum existentia Dei Deique perfectionibus necessarium nexus certo assequitur. »

Quo effectus sunt perfectiores, eo manifestius, dummodo formaliter ut effectus cognoscantur, et existentiam suae causae et huius perfectiones demonstrant. Si ergo iam ex operibus naturae « ad hoc prolatis, ut à primordio Deus cognosceretur » (Tertull.), tam luculenter refulgent creatoris omnipotentis existentia et attributa; eo magis Deus infinite potens, sapiens, bonus et misericors radiis lucidissimis humanae menti sese offert ac sistit cognoscibilem in manifestatione superaddita, quae operibus constat ordinis

longe sublimioris hunc ipsum in finem editis, ut qui in priori Deum non agnoverunt, hac secunda percellantur. Hinc ss. Patres, quando manifestationem conferunt utramque, naturalem illam p[re]a[re] supernaturali tenuem adumbrationem de longinquu conspectam solent appellare. « Nemo negat, quia nemo ignorat, inquit Tertullianus de spectat. c. 2, quod ultro natura suggerit, Deum esse universitatis conditorem. » Continuo vero quae sit haec Dei manifestatio p[re]a altera supernaturali, declarat: non « penitus Deum norunt nisi naturali iure non etiam familiari, de longinquu non de proximo. » Et Clemens Alex. Strom. VI. p. 635: « quod Deum norunt non secundum perfectam cognitionem (ἐπιγνωσιν), sed secundum quandam circumfusione[m] (κατα περιφοραν) (1) Graecorum praestantissimi, Petrus docet in Praedicatione » (opere suppositio). Vide etiam Strom. V. p. 612. « Deum esse quandam vitam aeternam... sapientem; sapientes facientem nonnulli etiam huius saeculi philosophi viderunt. Veritatem fixam... ubi sunt omnes rationes rerum omnium creatarum, viderunt quidem sed de longinquō, viderunt sed in errore positi... Nam quia viderunt etiam ipsi, quantum ab homine videri potest, creatorem per creaturam, factorem per facturam, fabricatorem mundi per mundum, Paulus Apostolus testis est, cui utique debent credere Christiani » Aug. Serm. 141. n. 1.

Iam vero si supernaturalem ipsam manifestationem consideramus imprimis ut seriem quandam ex factis historicis et rebus mirandis constantem, sub hac ratione illa constituit universum quoddam, cuius existentia certitudine historicā maximā innotescit, et cuius nexus necessarium cum existentia causae ratio plane perspicit. Nec minus certo

(1) Ut cognitio duplex ex manifestatione naturali et supernaturali tamquam imperfectum cum perfecto, ita frequenter universa cognitio nostra per speculum in aenigmate et quae ex parte est, confertur cum visione in patria; tumque cognitio haec nostra non amplius dicitur ἐπιγνωσις sed secundum adumbrationem κατ' εἰκασίαν Nyss. c. Eun. XII. p. 327; ἐν μυχοῖς τῆς ἀληθείας ἴνδαλματι. μερικὴ τις φαντασία ἐκ τῶν εἰκασμάτων, Nazianz. or. 28. n. 13. 20. Confer 1. Cor. XIII. 12: ἀρτι γιγνωσκω ἐκ μερους, τοτε δε ἐπιγνωσομαι, καθὼς καὶ ἐπεγνωσθην.